Товаришеві Іванові Будзові Костиновому присвячую

Чи найдеся, пане-брате,

така жінка друга, Щоб вивела чоловіка й ворожку з розума?

(Народна пісня — Яблониця)

Кажуть, що нема над побратимство та над приятельство, а то однако невгадно.

Я з Дуцем Никифоровим таки так, як на однім груні виріс, на одній луці пастушив, на однім данці парубочив та й одних м'ясниць брав слюб, а відтак тими самими бутанами гримав. Одну ватру ми клали, одну кулешину та й бану-шину їли, одну воду пили, ба ше й один капшук викурювали. Вже коли ми на тютюні один одному вірили, то можна знати, яке тото межи нами приятельство було.

Що значуть два близнюки напроти нас, коли ми, як тоті дві звізди на небі* собі товаришуємо та й один за одним пропадаємо?

Бувало, чи у ріці бовтатися, чи птаху з дупла дерти, чи ховзатися, чи ґринджолами спускатися — все ми разом, все ми у приятельстві.

Питаються люди збоку:

"Ба чиї, варе, тоті два повішеники, шо так у парі вулицями грають?" — "То оба з Джемигівського груня; цей русявий — то Никифорів, а той чорнявий — то Петрів, обом на ім'я Федір, а нені кличут їх Дуцями",— пояснюють ґаздам вуйни говірливі.

Бувало, кладу я ватру, а мій Дуця вхопить дубелтівку та й скочить у ліс, аби щось смашне убити. Лиш він пронир у лісі, а до мене щось гейби говорило: "Мой, бре, ти грієшся коло ватри, а його пустив-ес самого на медведя, та на вовка, та на злісного?" Іду я за ним назирцем, як сарнюк за близнюком від одного дійка. Находжу я його посеред скали кремінної: лежить на краєчку плити та й у готура мірить. А під плитою медвідь в дучці лаби собі обтирає. Най мій тезко спустить ноги, най гримне з цівки, най слово писне, та й зараз йому амінь. Лізу я, гей кіт, на дуба та й з верха кричу щомога, аби мій тезко не стріляв у готура, аби не сходив удолину, лиш аби драпався угору, бо під плитою медвідь розлягся. Лиш я це ізрік, а медвідь вже під моїм дубс^м, вже береся 'д мені лізти. А мій тезко запер в собі дух та й плюнув з цівки у медведя. Медвідь повалився на землю, а з него кров почюріла.

— А поцілив, брате? — питається Дуця Никифорів.

— Вже так, як нема вуйка,— кажу та й постиваю, чи знов біда не підойметься, і накликаю на тезка, аби утікав *д горі та й аби виліз на дерево, бо ще всяко може бути.

— А де ж би я тебе самого лишив? — каже і вже збігає надолину, вже станув за дуба.

Я крізь плач його молю, аби штрикав на дуба, а він гримнув ще раз з дубелтівки і скочив на долішну галузку та й кличе мене 'д собі.

— Тепер собі закуримо, братчіку, та й будемо з вуйка шкіру здіймати.

— Ти, нівроку, стрілець! — кажу.

— Оба ми однакі,— каже.

Але женемо ми раз з-під Чивчина дараби. Щоправда, бідуємо тими мівкими бродами, але за Путилівкою доганяє нас гать. Тепер ми собі

пануємо, тепер киптарики наопашки накидаємо, люльки собі куримо, а кермами лиш ледь-ледь повертаємо та на волоских і ляцких гранічерів покрикуємо, аби не дрімали, аби кріси на поготівлю тримали.

Аж тут раптом від Копилаша надлетіли хмари і сонце закрили та скудовчилися, як вівці кудлаті. Розкресав грім вогню над нами та й збудив блискавицю, аби ножами хмари на дрібні нивки перекроїла. Ймилися строминами перекроєні хмари, ударили з неба плови, падуть води цебрами, човгала-ми-потоками. Плюта плютенна. Зігралися усі води, отік у загибіль світа. Потужили ми цвайки на дарабі та й кермами, як грудьми, боремося із габами. Повінь як має бути. Вже летимо ми на грегітні шпиці — на варівке місце. Ще я добре не поглянув, а навперед нас вже турлаш ковбків. Ударила наша дараба у той турлаш та й здудурилася. Тарах — ей, падочку ж мій нещасливий — дараба здіймилася вгору сторцом, а мене вергла у воду у той клекіт. Тепер я надопевне осиротив жінку і дитину. Нема мене...

Вчинився я десь конем та й хочу бігти, а тут ноги спутані, і то не передні, лиш задні. Під черевом звідкись взялася терлиця. Я беруся її перескочити, а вона росте під само черево. Лишаю я задні ноги та й біжу передними. Здибає мене моя покійниця неня та й веде до церкви. Перебігають нас покійник дєдя і висаджують мене на віз та й везуть у місто. Над нами стадо голубів летить. Дєдя купують мені жовту сопівку та й грають. Збігаються дівчата, а межи ними Плаюкова Марічка: "Дуцю, — каже,— лови мене!" Я біжу за нею, а вона десь щезає, а намість неї стає переді мною навчи-тель в огороді і б'є мене прутом за то, що я йому трутив у школі вазонок. Я хочу плакати, а тут вже звідкись надходить процесія, і панотець беруть з хати неню. А дєдя мене хап за потилицю та й ногою у поперек, аж я опинився на полонині коло овець. Та лиш я розіклав ватру — дєдя приїжджають з боярами і з музиками і кажуть їхати до свата за молодою, за Єленою. Я боком, боком та й до Плаюкової Марічки, а тут за столом Дуця Никифорів і Марічка у вінках золочених під убраним деревцем зеленим. "А честь де?" — насмішку-ються з мене весільні гості. Розбиваю я скрипки та й цимбали, а весільні гості миглою на мене та все кулаками: гуп та гуп!

Легко їм зробити мазь з мене, але я чую, шо я вже вчинився дзвоном! Що вони мене гупнуть, то я дзвеню: тень-телень, тень-телень! Гості жахнулися та й відступили, а я розсміявся. Та як я так посміхаюся, дивлюся, дивлюся і ще раз дивлюся, а я на зарінку лежу. Наді мною мій побратим любий, мій орел сизий, мій тезко дорогенький, а над ним голубе небо. Б'юся з гадками, чи це сон, чи мара, чи я горячку маю? А побратим каже: "Щастє твоє, брате, шо-с не пожив смерти!" А я усе розумію, лиш ще говорити не можу. Розглядаюся, а просто мене грегітна скала у височінь рівно з хмаркою.

— То Сокільський,— приятель каже.

Веду оком у другий бік, а там сонечко на хрест сідає.

— То церква у Підзахарчу,— каже. Дивлюся я на себе, а я голий-голіський!

— Таже ти, братчіку, топився, як має бути, а я тебе габам з рук видрав,— пояснює побратим рідний.

Ще шукаю очима дараби, а він то пізнав та й каже: "Да-раба то така, брате, челядина, шо у неї зрада не новина!"

Я заплакав із утіхи, шо такого годного, та вірного, та щирого, та красного побратима маю. А він мене підоймає та й на м'ягоньку мураву кладе.

Поклав би тобі госпідь добро у хату, у тоці — стирти пшениці, у стайнях — стадо, ріллю — на плиттю, у вікнах — сонце, вірність — в постелі!

Хоть би я світ перейшов, то такого приятеля я собі не найду, не приєднаю, не зазнаю. То на це я можу заклястися на свою дитину, та й на свою ґаздиню, та й на худібку, та й на усі гори.

Та й тому мені стидно дальше говорити та й розповідати. Таки варта, аби земля піді мною розкололася та й аби мене на сам спід вергла і вогнем іспалила. Таке файне "дякувать" приніс я у хату свому побратимові та й поклав на його постіль, на подушки м'ягонькі, на джерги та ліжники крашені.

Як витить гріх на чоловіка, то приготовить собі весь матеріял так, як той майстер, що кладе хату.

Насамперед умер старий панотець, а владика прислав у село молодого духовника-парубка. Править він відправу приязно і красно, бо сам високий і голос високий. Запровадив нові установи і нові оченаші та й навернув до божого дому всю челядь. Всі дівки та й молодиці то сповідаються, то законяться до полудня, як черниці, чорними хустками голови собі накривають, вдолину дивлются і побожніють, гей тоті ластівки, шо на церкві собі гніздечка поробили.

А мене у бутині постигла така причка, що зломив я собі ребро у грудіх і блавучу селом, гей який інваліда. На прокіп'я забаг панотець на попівській Зарці поліг згромадити і в копиці скласти та й скликав толоку. Челядь всю Зарку укрила. Три головні скрипишники дзвенють на струнах смичками, аж поліг підштрикає, аж злетілася птаха, аж село розохотилося. Щось отік мене кличе на ту смучу толоку. Це такий піп, що його не треба стидатися. Говори до него посороми, які хочеш, а він лиш посміхається, але тебе ні раз не зганьбить, хоть би ти при нім обіймав челядину, хоть би-с її виціловував, як голубець свою пару. То людяний чоловік, не гонорний, їсть бануш хрестинами, п'є порцію горівки на весіллях і не противиться народові, але завше треба йому щось дати. Коли не бірую тяжку роботу робити, то йду і я на ту толоку межи люди душу розвеселити.

Днинка горить, мушка бренить, пташка щебече, а челядь поскидала киптарики і запасочки на миглу під смерекою і в сорочках увихаєся, на личку палає, очима грає, пашницю в перекоти мече.

Звітався я з легінями, та й з дівчатами, та й з молодицями і беру легонькі грабельки в руки та й стаю в ряд межи молодицями.

Тота челядь на косовиці така гожя, гей маків цвіт у городі. Тоті сорочечки білі, гей сліди сонця на сіні. Тоті бедра різьблені здіймаються, гей лебедині крила. Тоті срібні ніжки погинаються, гей під росою лелії.

Задивився я, як на дугу, на високу молодицю, а вона лус мене по плечу:

— Ба що дієш, Дуцю?

— Гаразд. Що ти, Марічко-душко?

— От отік удовиця на црпівській толоці,— а твоя що діє?

— Миром, дякувати богу, що май твій діє?

— Пішов з терхом у долішні села та й там прилип до котроїсь опиночки молодої!

— Варе?

— Абих так, най не кажу!

— Але, що так?

— То, що чуєш!

— Діправди, Марічко?

— А ти ще питаєш?

Луснула мене знов у плече та й кинула на мене пласт сіна.

Стільки разів ходив я до свого побратима, стільки вечорів я там пересидів та переговорив, а її ще такою не бачив. Така тепер весела, гей зазуля у; гаю, така вона мила, гей весна у маю, така розпалена, як любість увесні. Сіла знов у її очі тота голуба блискавиця, що дівчиною ще потинала мене, коли ми разом пастушили та й через ріку брили.

Дунув знов у її личко той легонький вітрець, що на молоці робить піну та й малиною її закрашує.

Розцвілися її білі зубки у солоденькій бесіді, гей дрібненький цвіт на калині.

Як дівочила, то парубки божилися, що нема краси понад Плаюкову Марічку.

А тепер лиш по толоці оком повести,— то, бігме,— нема понад ґаздиню Дуці Никифорового.

Так мене до неї тепер щось кличе, як тоту спрагу до тої водиці, шо нагорі з каменя на сонце перлами розливаєся.

Так дивлюся на її стан, як готур на свою любку, та й свої гадки заговорюю:

— Ба коли ж, любко люба, вертає мій приятель, мій орел сизий?

— А тобі нащо знати?

— Бо знов гадаю іти з ним у бутин.

— Та тепер уліті, Дуцю?

— Будемо ризи робити.

— Хто би так здоров, Дуцю?

Я подивився її в очі та й застидався своїх гадок і замість відповіді ударився в груди, а вона подає мені білу ручку і посміхаючись питає:

— У котрий то бутин стелиться доріжка?

— Розповім я тобі, чічко, сегодни увечір,— кажу.

— Діправди, Дуцю?

— Борше ще одно ребро собі зломлю, а слова не зломлю.

Війт Юзик розставив у холодах двох шандарів і вияснює панотцеві, шо толока — то є сільські збори, і він має з шанда-рями порядку сокотити. Його надали до села десь здалека, і він не раз у коршмі розповідає, що чує такий туск за своїм краєм та за своїми людьми, що якби не вино та горівка, то він би стратився у цій чужині далекій.

Панотець бере попід руку молодого війта, і оба ходять собі під парасолькою та й вихваляють челядь за її роботу, за розпалене личко черлене, за різьблені груди, що, гей мохнаті гусятка, проколюються крізь тоненькі білі сорочки, та за тоненький голос, що стелиться на запашне сіно разом із сонячним проміннєм і легоньким леготом підоймаеся над толокою та й лине понад лісами ід тим білим голубам, що забирають на крила дівочі та молодичині співанки і несуть їх у голубе небо.

Співають панотцеві, щоби його коровки та й овечки зелене сінце їли, та й правилися, та й повні бербениці молока давали, аби панотець повну комору банушів напрятали та й аби тоті бануші і бербениці разом з колачами дівчатам на весілє роздарували.

Співають війтові, що усім молодицям варт любитися також із війтом, бо на війта також складається громада, і він купує молодицям солодкого меду і дає їм сороківців біленьких, як леду, і хоть молодиці ходять босі, то війт із присяжним ходять у чоботіх блискучих, як зеркало.

Легіні покривлюються молодицям, що перед вінчаннєм хвалилиси, що в них полотен бочка, а як прийшло їм віддаватися — то тільки по пояс їх сорочка.

Відгризаються легіням молодиці, до панотця кукаючи:

Та й кувала зазулиця, та й казала: куку, Бо вломила дівчинонька парубкові руку. Йде парубок додомочку, там ватсрка горить: Ой щось мене, моя мамко, права ручка болить! Та най болить, най лупає та най невгаває — Та най тота права ручка нігде не сягає!

Панотець радується челядинній і парубоцькій охоті і підходить до Марічки та цікавиться, де той леґінь правою ручкою сягав, а Марічка вгадує, що, либонь тота ручка хотіла урвати китицю винограду, якого стерегла пишна та відважна дівчина. Війт неохоче вірити, що той виноград такий неприступний, а панотець вірить і дякує Марічці, що прийшла до нього на толоку та й звеселила всю косовицю, і обіцяє відвдячитись її на хрестинах сина.

Війт моргає чогось на мене, а в тій хвилі на покоси заїжджає панотцева кухарка на повнім возі та й кличе толоку до полуденку. Я дивлюся, а сіно вже у копицях, вже лиш загромаджується копиці, та й робота скінчена.

Молодиці скоса поглядають на кухарку і питаються панотця, чому приймив собі таку вісповату мазурку, а не якусь красну та делікатну паню, а панотець оправдується, шо і над ним є пастир і шо той його пастир не зволяе йому красну челядину в себе тримати, аби менша покуса була, бо його ручки мают пильнувати церковного винограду.

Я зажартував, шо той пастир добре робить, бо Дуцева Марічка забагла би ще попадею стати, а Марічка долонею рот мені замкнула.

Після полуденку та почастунку скрипники розігралися, а челядь з легінями розтанцювалася, і вся Зарка розспівалася та й розвеселилася ше дужче.

Та й вчинився вечір. Такий запашний, та рошений, та зорями вишиваний, шо навіть дрібному червачкові душа радується, і він собі викрісує вогник та й крильцями обносить тоту іскру, аби йому світила, аби люди виділи, який він цему вечорові радий.

Серед танцю десь пропала Марічка — лиш її образ переді мною лишився.

"Мой, мой,— думаю собі,— чи не звела вона тебе із розуму, чи не розлюбила тебе ота запашна лелія?"

Та не ялося мені ломити слово, і я йду плаєм та й, гей хлопець, ловлю у долоні оті летучі вогники, ті світивки божі і надслухаю, як птаха тьохкає дуплами і як потік йде переверці з каменя на камінь та й везе за собою зорі.

Щось нема світла у моєї Марічки!

Але гримнув я у вугол, а вона по третім разі виходить та й кличе до хати.

Та й за нами двері на засуву засуває...

Став день світати, став нашу любість із постелі злегонька проганяти...

Став хтось у двері до хати добуватися та Марічку викликати.

Наслухаю, а то мій побратим,— аби здоров був.

Скочив я, гей опарений, і сховався під постіль, а Марічка живо рушником головку зав'язала та й іде двері відчинити, кужівкою підпираючись і йойкаючись, гейби у горячці.

Прискіпався до мене такий жаль і сором, що зараз побив би я себе на винне яблуко. Ти, пустий рингачу, ти варт йому побратимом бути? Він поїхав хліба пристарати, а ти йому поганиш ґаздиню? То ти не міг собі деінде найти любаску, а лиш таки у хаті побратима? Остатна була би тобі година!..

Вижу, шо упав я у велику провину, але де ж її причина? Чи, може, красна днинка? Ні! Може, толока попова? Ні! Може, скрипки з співанками? Також ні... Ага! Вже знаю: то моє ребро винно. Якби воно не вломилося, я би дві неділі не блавучив, а якби я не блавучив, то мені і на гадку не прийшло би пусте діло...

Входить мій побратим та й просить Марічку, щоби йому помогла коня розтерхати і розсідлати, а Марічка паде на постіль і йойкаєся та й постогнує:

— Не в голові мені, любчику, твій терх, бо я умираю.

— Ба що ж тобі, моя душко?

— Головка мене болить, розпукаєся.

— Та відколи ти, зазулько, розболілася?

— Від учера.

— Та що тобі до головки прикладати маю?

— Біжи чимдух до ворожки, най промовить, най я така молода не гину.

Бере побратим мірку зерна та й дві курці і йде до ворожки, а голоден кінь у вікно заглядає.

Вилажу я з-під постелі і стискаю ручку.

Побратимів кінь знов у вікно заглядає.

А Марічка поклала пальчик на малинові губки, а другим на мене покивала.

Йду я з хати та й стидаюсь перед конем: аді, така німина божа, а вона вірніша, ніж я свому побратимові.

Кінь зарзав та й питається:

— Чи правда, що ґаздиню головка болить? Загегали білі гуси на подвір'ю та й питаються:

— Чи правда то, що ґаздиню головка болить? Вихожу на вулицю, а вулиця питається:

— Чи правда то, що Марічку головка болить?..

Ранок почервонів, як шкільник, а на мене паде світ.